

Friese wouden bij Buitenpost

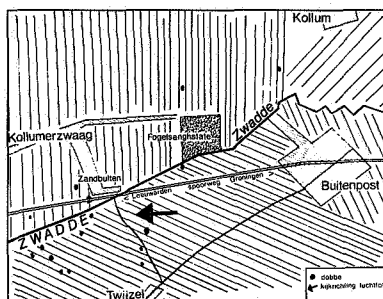
In vogelvlucht

tekst en luchtfoto Paul Paris

Tussen het Bergumermeer en het Lauwersmeer en met name in de omgeving van Twijzel en Buitenpost ligt een karakteristiek deel van de Friese Wouden. De percelen hier hebben een langerekte strokenverkaveling en zijn door boomsingels of houtwallen van elkaar gescheiden. Als eindfase van een historische ontwikkeling geeft dit coulissenlandschap aan dit Friese weidegebied een ongekende beslotenheid.

In de prehistorische situatie lag hier een open veenlandschap op zand en keileem van de meest noordwestelijke uitloper van het Drents Plateau. Deze venen werden vanaf de 10de eeuw ontgonnen, dwz. er werden sloten gegraven om het gebied beter te ontwateren, dit als voorbereiding voor de latere turfwinning. Hieraan is de nu nog zichtbare pregnante strokenverkaveling te danken. Bij de ontginning werd waarschijnlijk uit twee plaatsen tegelijkertijd begonnen: 1 vanuit Twijzel in noordwestelijke richting en 2 vanuit de omgeving van Kollum in pal zuidelijke richting. Waar deze twee verkavelingsrichtingen elkaar ontmoeten ontstond een opvallende knik in het verkavelingspatroon. Op deze knik ligt de tegenwoordige Zwadde. Deze grensloot loopt op de foto van linksboven naar rechtsmidden (over de spoorweg). Het is overigens onduidelijk of deze Zwadde wellicht reeds bestond voor de ontginning als natuurlijk watertje en dat dit riviertje later is rechtgetrokken; of dat het een zuiver kunstmatige scheiding is tussen Kollumerland in het noorden en Achtkarspelen in het zuiden. (Noorderbreedte 1987-1) Bij de middeleeuwse ontginningen werd het veen weggegraven en kwam zand, al dan niet met leemlagen - en dieper keileem - aan het oppervlak. Aanvankelijk moet deze bodem vooral door het

organische stof (restant van het vroegere veen) vruchtbaar en goed geschikt voor de akkerbouw zijn geweest. Voortgaande akkerbouw echter en daarmee gepaard gaande afnemende vruchtbaarheid, is vermoedelijk de reden geweest dat vanaf midden 18de eeuw het akkerland in weiland werd omgezet. Tegelijkertijd kreeg het landschap een ander uiterlijk: niet meer open, maar met coulissen van houtsingels en houtwallen met als primair

Twee verschillende verkavelingsrichtingen ter weerszijde van de Zwadde. loot

doel: veekering. Karakteristiek in dit Friese houtwallenlandschap tussen Twijzel en Buitenpost zijn de 'hegedyken' of 'dykswallen'; wallen ontstaan door het graven van twee greppels waartussen het opgespitte materiaal tot een 1 à 2 meter hoge dijk of wal werd gedeponneerd. Op deze wal werden eiken, berken en elzen geplant, vaak met meidoorn. Was de aarden wal van de hegedyk als veekering voldoende, de houtopstand had tevens een ander doel. Deze werd om de 10 tot 20 jaar door kap en heraanplant steeds vernieuwd waarbij het gekapte hout hoofdzakelijk dienst deed als brandhout. Tegenwoordig is dit gebruik als brandhout natuurlijk minder actueel. Reden waarom nu veel hegedyken niet meer onderhouden worden en

dreigen af te takelen. Dat is jammer en niet alleen voor het louter nostalgisch bewaren van een brok cultuurhistorisch landschap. Als verbindingzone tussen stukjes bos of het vergroten van kleine bossen (bv. het bos van Fogelsangstate) hebben houtwallen ook een onvervangbare biologische waarde. Zo vergroten houtwallen het areaal van bosloopkevers, die voor leven en voortplanting een bepaald minimum oppervlak nodig hebben. Talloze soorten broedvogels vinden een onderdak in het geboomte van wallen en dyken. Moge uit het bovenstaande blijken dat dit stukje Friesland alleen cultuurhistorische of biologische waarde heeft, een ding kan niet vergeten worden: de geologische erfenis. Zichtbaar komt deze geologie van het landschap naar voren in de her en der liggende poelen of dobben, zoals linksboven op de foto. Deze zijn ontstaan in de laatste ijstijd als restanten van ingezakte ijsheuvels (pingo's) of door de wind uitgeblazen kommen en de toenmalige poolwoestijn. In dit huidige kultuurlandschap zijn enkele weliswaar dichtgestort en geëgaliseerd, maar gelukkig zijn het uitzonderingen. De nu nog aanwezige dobben zijn een uitwijkplaats voor planten (zonnedaauw, veenbes, slangewortel) en dieren (zoetwatermollusken, kokerjuffers, libellen). Over enkele jaren vindt er een ruilverkaveling plaats. Hopelijk wordt voldoende rekening gehouden met de veelzijdigheid van dit kwetsbare landschap en worden er goede regelingen gemaakt voor het onderhoud van dobben en hegedyken met mogelijk herstel en nieuwe aanplant. Een behoorlijke opgave, want alleen al het deelgebied van de luchtfoto is goed voor ruim 12 km houtwal.